PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE

ASIA **K 11/2018 vp / Asiantuntijapyyntö 13.6.2018: Viittomakieltä käyttävien oikeudet (HE 294/2014 vp – EV 346/2014 vp)**

YLEISTÄ Hallituksen vuosikertomus (K 11/2018) ei sisällä mainintoja viittomakieltä käyttävien eikä muidenkaan kieli- ja kulttuuriryhmien oikeuksista. Sen sijaan *Valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta 2017* eli ns. kielikertomuksessa viittomakieltä käyttävien oikeuksien nykytilaa, viimeaikaisia ongelmia ja kehittämistoimenpiteitä on kuvattu melko kattavasti. Kielikertomuksessa kaikkien kielten osalta tarkasteltiin valikoituja teemoja, joista maakunta- ja sote-uudistus osoittautui erityisen vaikeaksi:

> (---) *kertomusta valmisteltaessa on käynyt ilmi, että voimassa olevat sosiaalihuollon asiakaslain ja potilaslain säädökset tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta ovat ongelmallisia viittomakieltä käyttävien kannalta.* (s. 89)

Keskeisiksi huomioiksi viittomakielten osalta kielikertomuksessa nostettiin seuraavat:

> ***Henkilökunnan viittomakielentaidon hyödyntäminen****: Viittomakielentaitoisten sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kielitaito tulisi huomioida ja hyödyntää asiakas- ja potilastyössä nykyistä paremmin.*
> ***Viittomakielisten palveluiden keskittäminen****: Olisi syytä pohtia, milloin viittomakieleen liittyvän asiantuntemuksen kokoaminen ja keskittäminen tiettyihin sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköihin tai toimipisteisiin on perusteltua. Muut yksiköt/toimipisteet voisivat hyödyntää keskitettyä asiantuntemusta ja kielitaitoa esimerkiksi videoyhteyden kautta.*
> ***Viittomakielen tulkkaus****: Käytäntöjä ja vastuita viittomakielisen tulkkauksen järjestämiseksi sosiaali- ja terveyspalveluissa tulisi selkeyttää. Kelan järjestämän tulkkauspalvelun laatua ja resurssien riittävyyttä tulisi seurata.*

Kielikertomus nostaa esille myös viittomakieliseen kieli- ja kulttuuriryhmään liittyvän peruselementin, kuurouden ja kuulovammaisuuden:

> *Viittomakieltä käyttävien kuurojen näkökulmasta palveluiden järjestämisessä viittomakielellä tai viittomakielisen tulkkauksen hankinnassa on kyse yhtäältä kielellisten oikeuksien huomioimisesta ja toisaalta kohtuullisista mukautuksista vamman perusteella.* (VNK 2017, s. 91).

Tietoisuus tästä erityislaatuisesta, kaksi yhdenvertaisuuden edellytystä sisältävästä näkökulmasta ei vielä ole saavuttanut kaikkia hallinnonaloja. Tietoisuuden lisäämistä edellyttää viittomakielilain (359/2015) lisäksi myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Näihin velvoitteisiin, ja Eduskunnan antamaan lausumaan nähden hallituksen aktiiviset toimenpiteet ovat vähäisiä.

Oikeusministeriö on toiminut koollekutsuvana tahona, mutta muiden ministeriöiden aktiiviset toimenpiteet ovat jääneet lähes olemattomiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus ansaitsevat kiitosta omasta johdonmukaisesta kehittämistyöstään perusopetuksen saralla. Varhaiskasvatuslakiesityksessä (HE 40/2018 vp) viittomakieltä käyttävän lapsen oikeuksia ei kuitenkaan huomioida riittävästi.

Kuurojen Liitto ry

PL 57
(Ilkantie 4)
00401 Helsinki

P. 09 58031
www.kuurojenliitto.fi
Y-TUNNUS 0213564-6

HUOLI SYRJINNÄSTÄ SOTE-VALMISTELUSSA

Vuosi sitten perustuslakivaliokunta otti lausunnossaan (PeVL 26/2017 vp) kantaa viittomakielen sivuuttamiseen silloisessa valinnanvapauslain luonnoksessa:

> *Perustuslakivaliokunta on viittomakielilakiehdotusta koskevassa mietinnössä todennut, että perustuslain 17 §:n 3 momentin säännös velvoittaa julkista valtaa aktiivisiin toimenpiteisiin, joilla turvataan viittomakielisille mahdollisuudet käyttää omaa kieltään ja kehittää omaa kulttuuriaan (PeVM 10/2014 vp, s. 2/I). Valiokunta on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että* ***viittomakielisten oikeuksien toteutumisessa siten, kuin eri alojen lainsäädännössä on tarkoitettu, on merkittäviä puutteita****.*
> *Esimerkiksi oikeus saada viranomaisen kustantamaa tulkkausapua viranomaisaloitteisia asioita käsiteltäessä ei valiokunnan mukaan aina toteudu, vaan viittomakielinen joutuu itse huolehtimaan tulkkausavusta (PeVM 10/2014 vp, s. 5/I).*
> *Viittomakielilakia koskevan mietinnön perusteella eduskunta hyväksyi lausuman, jossa se* ***edellytti hallituksen ryhtyvän toimenpiteisiin sen turvaamiseksi, että viittomakieltä käyttävien oikeudet toteutuvat koko maassa siten, kuin heidän kielellisiä oikeuksiaan koskevaa lainsäädäntöä laadittaessa on tarkoitettu*** *(EV 346/2014 vp).* (PeVL 26/2017, s. 61)

> *Perustuslakivaliokunta pitää valitettavana, ettei maakunta- ja sote-esityksen tai valinnanvapauslakiesityksen perusteluissa ole tehty selkoa uudistuksen käytännön vaikutuksista viittomakieltä käyttävien asemaan. Ottaen huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden merkityksen perustuslain 19 §:ssä turvattujen perusoikeuksien kannalta perustuslakivaliokunta kiinnittää erityistä huomiota viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien toteutumiseen näissä palveluissa ja viranomaisten ja muiden julkista hallintotehtäviä hoitavien velvollisuuteen edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään*. (PeVL 26/2017, s. 62)

SOTE- ja maakuntauudistuksen jatkovalmistelussa tätä ei kuitenkaan ole huomioitu Kuurojen Liitto ry:n ja muiden järjestöjen lukuisista kirjallisista vaatimuksista huolimatta, vaan *HE 16/2018 asiakkaan valinnanvapaudesta* todetaan edelleen:

> *Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Jos sosiaali- tai terveydenhuollon asiakas ei aisti- tai puhevamman tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on palveluja annettaessa* ***mahdollisuuksien mukaan*** *huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta. Kyse on tosiasiallisista mahdollisuuksista käyttää viittomakieltä sekä saada palveluja ja tietoa viittomakielellä. Viittomakieltä käyttävien kohdalla kielellisten oikeuksien toteutumisessa tulee ottaa huomioon viittomakielilaki (359/2015), jonka 3 § velvoittaa viranomaisia toiminnassaan edistämään viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.”* (HE 16/2018 vp, s 36)

Näin väljä säätely ei tosiasiallisesti turvaa asiakkaan mahdollisuutta edes tulkin käyttöön, mikä puolestaan on yhdenvertaisuuslain 8 § 2 mom. perusteella kohtuullisten mukautusten epäämistä eli syrjintää.

Kesäkuun 1. päivänä antamassaan lausunnossa perustuslakivaliokunta ottaa selkeästi kantaa kielellisten oikeuksien osalta suomen ja ruotsin käyttöön (*41 § Asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin perusteella annettavien palvelujen kieli*). PeV katsoo, että

> *Säännös on kuitenkin muotoiltu ongelmallisen väljästi. Säännöksestä tulee perustuslain 17 §:stä johtuvista syistä poistaa ilmaisu "mahdollisuuksien mukaan" tai sen velvoittavuutta muuten lisätä.* (PeVL 15/2018 s 35)

Perustuslakivaliokunta siis edellyttää, että hallituksen esityksestä poistetaan ilmaisu *"mahdollisuuksien mukaan"*. Näin varmistetaan ainakin suomen- ja ruotsinkielisten henkilöiden yhdenvertainen kohtelu lain tasolla.

Kuurojen Liitto ja useat muut vammaisjärjestöt ovat vaatineet saman ilmaisun poistamista sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämistä koskevasta lakikokonaisuudesta, mutta tuloksetta. Viittomakieltä käyttävien vammaisten henkilöiden kohdalla asiaa tulee kuitenkin tarkastella mm. yhdenvertaisuuslain, viittomakielilain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen nojalla. Lainsäädäntömme mahdollistaa positiivisen erityiskohtelun silloin, kun kyseessä on hyväksyttävä yhteiskunnallinen intressi – itse asiassa yhdenvertaisuuslain *9 § Positiivinen erityiskohtelu* voidaan tulkita edellyttävän, että lainsäätäjä edistää tosiallista yhdenvertaisuutta erilaisin aktiivisin toimenpitein – näin varmistaen sen, että asia toimeenpanon tasolla tosiasiallisesti voi toteutua.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon 26/2017 vp ja yhdenvertaisuuslain kohtuullisia mukautuksia koskevan *15 §:n* nojalla s**ote- ja maakuntalakien kokonaisuudessa on huomioitava läpileikkaavasti viittomakieltä käyttävien kuurojen, kuurosokeiden ja kuulovammaisten kiistaton oikeus vähintäänkin kohtuulliseen mukautukseen.** Ensisijaisesti on selvitettävä mahdollisuudet saada palvelua suoraan omalla kielellä (lähi- tai etäpalveluna) tai toissijaisesti kohtuullisia mukautuksia käyttämällä. Kohtuullinen mukautus tässä tapauksessa on viittomakielen tulkkaus tai asiakkaan tai potilaan käyttämän kommunikaation mukainen tulkkausmenetelmä. **Tästä oikeudesta ei saa säätää väljästi, sillä tätä kieli-, kulttuuri- ja vammaisryhmää ei saa asettaa muita ryhmiä epäedullisempaan asemaan kielen ja/tai vamman perusteella.**

LOPUKSI

Lainsäätäjiä on edellytetty vahvistamaan viittomakieltä käyttävien oikeuksi – ei jatkamaan nykyistä ongelmallista tilannetta, saati heikentämään oikeuksia entisestään. Yhdenvertaista kohtelua ei kerta kaikkiaan voi sivuuttaa sillä perusteella, että oikeuksien tosiasiallinen toimeenpano on tällä hetkellä työlästä. Yhdenvertaisuuden turvaamiseksi rakennetut mekanismit eli kohtuullinen mukautus ja positiivinen erityiskohtelu on nyt otettava käyttöön kielilainsäädännön rinnalla.

Kuurojen Liitto ry katsoo, että Eduskunnan lausuma **EV 346/2014 vp** tulee pitää voimassa niin kauan, että perusoikeuksiin liittyvä säätely on saatettu viittomakieltä käyttävien kielellisten oikeuksien osalta ajan tasalle.

Helsingissä 11.6.2018

Markku Jokinen
toiminnanjohtaja